

Národní kulturní památka

hostinec U kaštanu

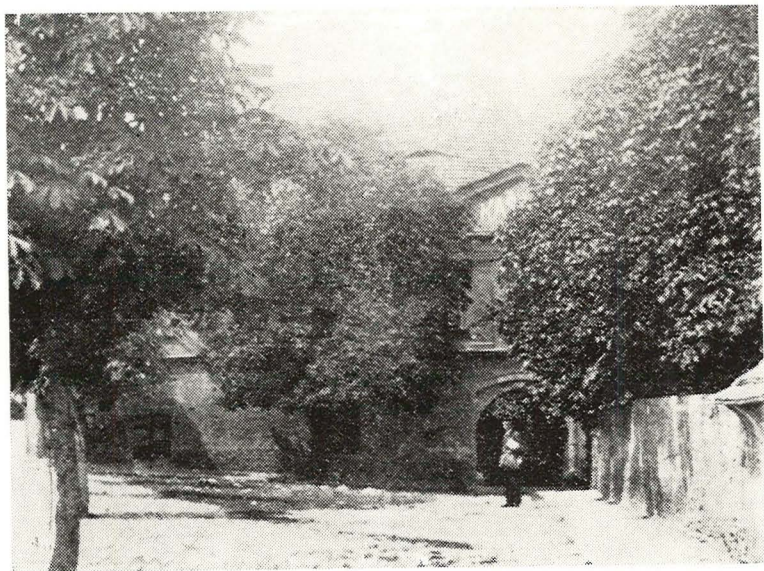
VLADIMÍR LOYDA

Vznik zájezdního hostince U kaštanu spadá do období intenzivního rozvoje dopravy v Čechách na počátku 19. století.¹ Hostinec byl zřízen při Lipské cestě (dnes Bělohorská ulice) na místě poplužního klášterního dvora při osadě Tejnka. Z osad jako Starý a Malý Břevnov, Stará a Nová Tejnka, Liborka a Závěrka se teprve koncem 19. století vytvářel Velký Břevnov, nazvaný nakonec Břevnovem.²

Po zrušení nevolnictví roku 1781 se čím dále tím více obyvatel — zejména chudých — stěhovalo z venkova do měst, pro které představovalo levnou pracovní sílu potřebnou pro rozvoj kapitalistického podnikání. Rychle se zvětšoval i objem přepravovaného zboží. V Čechách vzrostla délka silnic z 562 km v roce 1800 na 3262 km v roce 1833.³ Veškerou tíhu přepravy nesly formanské i drobnější vozy tažené koňmi. Stavěly se nebo rozšiřovaly zájezdní hospody. Převáželo se stále více uhlí, železářských a strojírenských výrobků. V letech 1827 až 1833 byla vybudována druhá koněspřežná dráha v Čechách — z Prahy od Bruské brány do Lán. Sloužila nákladní dopravě dříví a uhlí.⁴

Zájezdní hostince byly rušnými stanicemi a ubytovny v době před všeobecným rozšířením železnic. Jejich atmosféru líčí spolupracovník pražských listů:⁵ „V první polovině minulého století, kdy ještě trvala stará formanská sláva, nebylo dovoleno těžce naloženým povozům projíždět mezi dnem Prahou. A tak městskými branami vjížděly formanské vozy do hlavního města již za časného rána, kdy všechno ještě spalo. Hostinec U kaštanu byl v těch dobách formanskou noclehárnou. V jeho šenkovně bývalo stále, ale obzvláště večer, rušno. Vedle formanů českých i těch, kteří přijížděli do Prahy z Němec, sem chodili Břevnováci na pivo. Občas v hostinci nocovávali potulní komedianti, vandrovní a na ranní polévku se stavovali zelináři dovážející zeleninu pro pražský trh. V sále hrávala harfenice a pro zpestření nedělní hospodské siesty se U kaštanu čas od času objevil i flašinetář. V létě, kdy šenkovna nestačila návalu hostů, sedávalo se venku před hostincem, v zahrádce, v chladivém stínu starých stromů. V revolučním roce 1848, jak vzpomíná břevnovský kronikář minulého století, se v hostinci řečnilo, deklamovalo. Zpívaly se vlastenecké písně a připíjelo se na zdar konstituce.“

To je již období dělnického hnutí a vytváření dělnických spolků. Jejich počátky spadají v Rakousku-Uhersku až do čtyřicátých let 19. století. Po roce 1848 byl jejich

Pohled na Kaštan — reprodukce ze staré pohlednice (původní snímek asi ještě z doby Rakouska-Uherska)

rozvoj dlouho brzděn a teprve nová ústava z roku 1867 a koaliční zákon z roku 1870 umožnily jejich legální rozvoj. Průkopníci socialismu věnovali velkou pozornost zakládání spolků — této základny dělnického hnutí. Jejich vývoj směřoval od čtenářských kroužků, dělnických besed, podpůrných a svépomocných spolků ke spolkům „odborným“ a k vzdělávacím dělnickým spolkům na třídní základně a v některých případech i ke spolkům politickým. Zajímavý příklad politického využití členů čtenářského spolku uvádí jeden z průkopníků socialismu Josef Bernášek v souvislosti s památným břevnovským sjezdem, konaným 7. dubna 1878 v hostinci U kaštanu:⁶ „Pro úplnou jistotu, aby účastníci sjezdu mohli býti o každém nebezpečí zpraveni, zřízen od Strahovské brány k hostinci U kaštanu jakýs takýs polní telegraf. K tomu účelu byli získáni nejspolehlivější členové Čtenářské besedy v Bubnech. Tito v udaný jim čas přicházeli venkovskými cestami kolem brány Strahovské, kde dány jim nejnutnější instrukce, a zcela nenápadně rozestavěni až k hostinci U kaštanu. Že se koná sjezd, sděleno jim nebylo, avšak že se něco důležitého děje, vystihli sami, avšak nevyzvídali zbytečně . . . Jak dělo se vše tajně a opatrně, svědčí nejlépe to, že v dolejších místnostech odbývali hasiči valnou hromadu, při níž přítomen byl policejní úředník, aniž by byli měli nějaké hlášení, že nad nimi v sále se něco děje, že právě v tutéž dobu koná se nad nimi sjezd sociálních demokratů.“

Z uvedeného je patrné, že hostinec U kaštanu poblíž kláštera svaté Markéty za Strahovskou branou nebyl vybrán proto, že by v břevnovských osadách bylo silné centrum dělnického hnutí, ale spíše naopak: šlo o zvolení místa odlehlejšího, nenápadného. Ani hostinský Karel Vyhnač patrně nevěděl, že ohlášená „výletní společnost“

Hostinec U kaštanu před generálními úpravami

má za úkol založit součást rakouské sociální demokracie — Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou. Organizátory k tomu vedly zkušenosti z konference svolané na 28. září 1876 do Žlutého domku na Malé Straně.

Oblast Břevnova (a nejen Břevnov, ale i například Zákolany) tehdy patřila k okresu Smíchov⁷ a ne jeden břevnovský občan pracoval ve smíchovských továrnách a dílnách. Smíchov byl jedním z největších a nejstarších dělnických center Prahy. Vykořisťování dělnictva a dětí na Smíchově v době přechodu od manufaktur k továrnám zachytil ve svých Štrajchpudlicích Jakub Arbes, o zlých sociálních podmínkách ve smíchovské sirkárně se dovídáme v poznámkách Boženy Němcové, psaných asi v roce 1859. O řádění cholery po válce prusko-francouzské mezi zuboženými dělníky na Smíchově a v Košířích, o založení čtenářského kroužku Dělnické jednoty na Smíchově a v Břevnově v letech sedmdesátých píše ve svých vzpomínkách Josef Rezler.⁸

Hlavním centrem socialistického hnutí dělnické třídy, které se v českých zemích formovalo od počátku sedmdesátých let, bylo Brno, Liberec a Praha. V Praze se jádro hnutí soustřeďovalo kolem kovolitce Josefa Boleslava Pecky v rámci Malostranské besedy. Od roku 1872 vycházely v Praze Dělnické listy, od roku 1874 časopis Budoucnost, v jehož čele stáli Pecka a Ladislav Zápotocký. Do zvýšeného stávkového hnutí zasáhl ještě velký finanční bankrot v Rakousku v roce 1873. Na zboží nebyl odbyt, továrníci propouštěli dělníky, prudce rostlo vystěhovalectví. V Praze bylo podle Dělnických listů v prosinci 1873 dvacet až pětadvacet tisíc dělníků bez zaměstnání a ti všichni žili ve velké bídě.⁹

Hostinec U kaštanu po poslední přestavbě v padesátých letech

Hlavní událostí socialistického hnutí v Rakousku byl Neudörfelský ustavující sjezd rakouské sociálně demokratické strany v roce 1874. S růstem počtu organizací českého dělnictva a v souvislosti se spory a projevy oportunismu v dělnickém hnutí ve Vídni vznikla potřeba organizačně upevnit dělnické hnutí v českých zemích.

Břevnovský sjezd (zvaný též markétský nebo svatomarkétský) byl vyvrcholením procesu formování socialistického hnutí v českých zemích v té době. Přítomen byl předseda kontrolního výboru strany Čeněk Zich z Vídně, který současně na sjezdu přednesl zprávu z českých sekcí ve vídeňských obvodech Favoriten, Sachshaus a Simmering. Byl tu i zástupce libereckého vedení celorakouské sociální demokracie Ferdinand Schwarz a třináct dalších delegátů a zástupců základních organizací (sekcí): prozatímní ústřední výbor zastupoval Jindřich Seidl; Norbert Zoula a Václav Sedmidubský zastupovali pražské sekce, z nichž byli přítomni ještě Vladimír Vyhnal¹⁰ a Jan Korec; za redakci Budoucnosti byl přítomen Josef Bernášek a za redakci Dělnických listů Josef Stanislav Kaňka; za vydavatelství Organizace František Mařáček. Sekci Bubny-Holešovice zastupoval Václav Černovický, zastupováním plzeňské sekce byl pověřen Ladislav Zápotocký, sekce v Duchcově František Choura, sekce v Roudnici a v Benešově u Podmokel byl pověřen zastupovat Josef Boleslav Pecka, libereckou sekci František Nechvíle. Na sjezdu byla přednesena i zpráva ze Strakonice (František Mařáček) a ze Štýru v Rakousku. Na sjezd se nedostavili delegáti z Ústí nad Labem, z Brna a Teplic.

Hlavní náplní břevnovského sjezdu bylo přijetí tří dokumentů a volba jednotlivých ústředních orgánů strany. Byl to především její program. Některé jeho formulace byly ovlivněny gothajským programem¹¹ a idejemi Lassallovými.¹² Vedle nich se však

Sál, kde zasedali účastníci ustavujícího sjezdu Československé sociálně demokratické strany

objevuje i řada požadavků, které překračují Karlem Marxem kritizovaný gothajský program. Z nich zaznívají myšlenky stanov První internacionály. Zejména duch internacionální solidarity, ve kterém je nesen, je přímým navázáním na usnesení sjezdu v Neudörfelu.

Druhým dokladem byl organizační řád vypracovaný Peckou. Třetím přijatým dokumentem byl řád sekcí — na základě demokratického centralismu.

Dále byl zvolen ústřední (výkonný) výbor ve složení Jindřich Seidl, Josef Kaňka, Josef Bernášek, František Mařáček a Josef Procházka (na sjezdu nebyl přítomen). Náhradníky byli zvoleni Vladimír Vyhnaňal a Norbert Zoula.

Sídlem byla pro rok 1878 určena Praha. Ústřední kontrolní výbor české sociální demokracie měl sídlit ve Vídni — jeho předsedou byl zvolen vídeňský dělník Čeněk Zich. Smírčí soud strany s předsedou Františkem Chourou byl v Duchcově. Redaktorem Eudoucnosti byl zvolen Ladislav Zápotocký, vydavateli Norbert Zoula a Josef Praus (na sjezdu nepřítomný), redaktorem Dělnických listů Josef Boleslav Pecka a vydavateli Josef Kaňka a Václav Černovický.

Usnesení břevnovského sjezdu potvrdil celorakouský sjezd sociální demokracie dne 18. října 1878 v Dlouhém Mostě u Liberce. Proti účastníkům břevnovského sjezdu byl později zahájen soudní proces a postihla je tvrdá perzekuce.¹³

Obětavost průkopníků socialismu v nesmírně těžkých podmínkách, jejich aktivita, jejich revolučnost v praxi — to vše z nich učinilo předchůdce zakladatelů Komunistické strany Československa.

Po únorovém vítězství pracujícího lidu v Československu v roce 1948 vyvstala potřeba přiblížit široké veřejnosti slavnou revoluční cestu dělnické třídy v naší zemi.

Jedna z místností
ve východní části (před zbouráním)

Po úspěchu Výstavy revolučních bojů a Třiceti let KSČ, uspořádaných v Praze v letech 1949 a 1951, schválily v dubnu 1952 nejvyšší stranické a státní orgány návrh na zřízení muzea revolučního hnutí. V čele přípravné komise stál akademik Zdeněk Nejedlý. Tento úkol byl splněn dne 23. listopadu 1954 otevřením Muzea Klementa Gottwalda v Rytířské ulici. Jeho součástí byla původně i expozice v budově U kaštanu, jak to připomíná kovová deska vsazená do zdi budovy při Bělohorské ulici: „V této budově se dne 7. dubna 1878 konal ustavující sjezd první revoluční strany v naší vlasti. Na paměť tohoto sjezdu bylo zde u příležitosti 75. výročí otevřeno Muzeum počátků čs. dělnického hnutí.“

Při své návštěvě napsal Antonín Zápotocký do pamětní knihy: „O Kaštanu možno právem říci, že zde začíná historie naší dělnické třídy. Ti, kteří před desetiletími jako psanci se zde scházeli — věřili přesto, že tento malý pramínek vzroste v mohutný proud, který, zorganizován, smete svojí silou všechny kapitalistické překážky a dodá energii k založení nové — socialistické společnosti v naší československé vlasti.“

Po druhé světové válce byla budova bývalého hostince U kaštanu upravována. Exteriér i interiér byl adaptován podle projektu ing. Feigla. V roce 1955 bylo jeho východní křídlo při rozšiřování Bělohorské ulice zbouráno. V šedesátých letech bylo

zde muzeum zrušeno a budova dána k dispozici Obvodnímu kulturnímu domu v Praze 6. Byla zde vybudována expozice dělnického hnutí Prahy 6.

Dne 13. dubna 1979 byla v domě U Kaštanu otevřena nová stálá expozice Průkopníci socialismu. Tím se dostalo budově bývalého zájezdního hostince U kaštanu využití, odpovídající památkovému významu této budovy, která jako dějiště události mimořádného historického významu byla v roce 1963 prohlášena národní kulturní památkou.

Poznámky

- ¹ Vznik hostince U kaštanu nebyl dosud jednoznačně datován. Možná, že měl už v 18. století předchůdce v poplužním dvoře. Vznik budovy, v níž se konal břevnovský sjezd, však státní seznam nemovitých kulturních památek klade jednoznačně k počátku 19. století.
- ² Balík, A.: Historie a stavební vývoj Břevnova, publikace Břevnov včera a dnes, Praha 6, 1971.
- ³ Šolle, Z.: Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi, SNPL Praha, 1953.
- ⁴ Kočí, J.: České národní obrození, Svoboda Praha, 1978.
- ⁵ Kopš, J.: Proč se říká Hostinec U kaštanu v Břevnově, Večerní Praha 31. 8. 1979.
- ⁶ Bernášek, J.: Obrázky z prvních dob dělnického hnutí, SNPL Praha, 1957.
- ⁷ Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850—1970, Praha 1978.
- ⁸ Rezler, J. a dcera: Ze života průkopníků sociální demokracie, Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství Ant. Svěcený v Praze II., 1920.
- ⁹ Klíma, A.: Počátky českého dělnického hnutí, Orbis Praha, 1948.
- ¹⁰ Synovec hostinského Karla Vyhнала a bratranec jeho syna Josefa Vyhнала — spoluhostinského na Tejně U kaštanu č. 1.
- ¹¹ Gothajský program německé sociální demokracie z roku 1875.
- ¹² Ferdinand Lassalle (1825—1864), činitel německého dělnického hnutí, se zúčastnil revoluce v roce 1848 a v roce 1860 byl jedním z organizátorů Všeobecného německého dělnického svazu. Jeho úsilí o sjednocení dělníků hodnotili klasikové marxismu-leninismu kladně, podrobili však kritice jeho odmítání třídního boje a další idealistické omyly. Rozbor Lassallových názorů (i zvláštní formy oportunismu — lassallismu) je obsažen v Marxově Kritice Gothajského programu a Leninových Filozofických sešitech. — Filozofický slovník, Praha 1976, str. 245.
- ¹³ Břevnovský sjezd, Státní oblastní archiv v Praze 1978, str. 10—14.